

TƏLİM-TƏRBIYƏNİN NƏZƏRİYYƏSİ VƏ METODİKASI

UOT:37.01.

**HUMANİTAR FƏNLƏRİN TƏLİMİ ZAMANI TEXNOLOGİYADAN
İSTİFADƏ VƏ ONUN MÜSBƏT NƏTİCƏLƏRİ**

dosent Abdullayeva Sevdə Fizuli qızı, Abdullazadə Lalə Fizuli qızı
Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti
sevda.abdullayeva.1986@mail.ru

Xülasə. Təhsil və təlim cəmiyyətin inkişafında mühüm rol oynayır. Keyfiyyətli təhsil yalnız ixtisaslı müəllimlərlə təmin edilə bilər. Müəllimlər cəmiyyətin ehtiyaclarına uyğun olaraq tədris fəaliyyətini inkişaf etdirməli, müasir dünyaya uyğun təhsil strategiyaları müəyyən etməlidirlər. Müasir təhsilin məqsədi; Tənqidi düşüncə tərzinə malik fərdləri yetişdirmək, məlumat əldə etmək üçün texnologiyadan istifadə etmək, öyrəndikləri məlumatlardan istifadə etmək və yaranan problemlərə həll yolları hazırlamaq. Bu məqsədə çatmaq üçün müəllimlər inkişaf edən texnologiya ilə ayaqlaşmalı və daim özlərini təkmilləşdirməlidirlər. Müəllimlər tədris və təhsil texnologiyalarında baş verən yenilikləri izləməli, alət və avadanlıqlardan istifadə bacarıqlarını təkmilləşdirməklə şagirdləri daimi öyrənmə mühiti ilə təmin etməlidirlər. Bu tədqiqatın məqsədi; Humanitar fənlərin təlimi zamanı texnologiyadan istifadəni izah etmək, texnologiyanın təhsildə faydalarından danışmaq və yetişdiriləcək müəllimlərin malik olmalı olduğu xüsusiyyətləri izah etmək.

Açar sözlər: Müasir Təhsil Konsepsiyası, Təhsil Texnologiyaları, Tədris Texnologiyaları, yeni çağırışlar, humanitar fənlər

Keywords: Modern Education Concept, Educational Technologies, Teaching Technologies, new challenges, humanitarian subjects

Ключевые слова: Концепция современного образования, образовательные технологии, технологии обучения, новые вызовы, гуманитарные предметы

Giriş: Texnologiya təbii sərvətlərdən insanların sadə alətlər kimi istifadə etməsi ilə başlamış və insan həyatının mühüm parametrinə çevrilmişdir. Xüsusilə kompüterlərdən istifadə və internetin həyatımıza daxil olması texnologiyayı əvəzolunmaz edib. Elm və texnikanın sürətli inkişafı ictimai quruluşa da təsir edir. Sürətlə dəyişən dünyada təhsil anlayışı da dəyişir, müasir təhsil yaşamasını hədəfləyir və yaradıcı, məhsuldar və özünü dərk edən fərdlər yetişdirir (Turvey & Pachler, 2020). Keyfiyyətli təhsil vermək üçün təhsildə informasiya texnologiyalarından istifadə etmək lazımdır. Təhsil sistemlərində informasiya texnologiyalarından istifadə olunmağa başlayanda müəllimlər yeni təlim mühitlərindən faydalanacaq və şagirdlərin diqqətini dərəcəyə yönəldə biləcəklər. Bir çox ölkələr təhsilin səviyyəsini yüksəltmək üçün İT sektoruna sərmayə qoyurlar. İnformasiya texnologiyaları tələbələrə təhlil və sintez etməyə imkan verir, onlara özünü təkmilləşdirən fərdlər olmağa şərait yaradır (Strycker, 2020). Texnologiyayı başa düşmək və onu təhsil baxımından qiymətləndirmək üçün bəzi alimlər aşağıdakı tərifləri vermişlər: MakDermota (1981) görə texnologiya eksperimental üsullarla texniki cəhətdən yoxlanılır və kiçik qrup iyerarxiyası ilə bütövlükdə nəzarətin təmin edilməsi kimi müəyyən edilir. Simona (1983) görə texnologiya təbiət üzərində üstünlük əldə etmək üçün insanlar tərəfindən hazırlanmış fənlərarası bir meyar olaraq təyin olunur (Tuncay, 2018). Paul Sactler (1968) görə texnologiya söhbət maşınlarından istifadə haqqında deyil, davranış elmi ilə təlimat texnologiyaları arasındakı əlaqədir. Başqa sözlə, mühəndislik texnologiyası və təbiət elmləri eyni xüsusiyyətlərə malikdir. Ceyms Finne

(1960) görə, texnikadan, texnologiyadan istifadə etməklə yanaşı bu həm obyektlərdən, həm də insanlardan yaranan problemlərin həlli yollarını və bu problemlərin çətinlik səviyyəsini proseslər, sistemlər, idarəetmə mexanizmləri və idarəetmə vasitəsi ilə istehsal edən perspektivdir. Admiral Hyman Rickoverə (1970) görə texnologiya və elmi qarışdırmaq olmaz. Elm mövcud hadisələri müşahidə etməklə biliyin dəqiq kəşfinə imkan verən anlayışdır. Texnologiya elmdə nüfuz sahibi ola bilməz. Texnologiyanın məqsədi insanların zehni və fiziki aspektlərini gücləndirməklə üstün alətlər hazırlamaq və texnika və metodlar təqdim etməkdir (Alpar et al., 2007). Ertmerə görə (1999) O, təhsil sistemlərində informasiya texnologiyalarının istifadəsinə iki əsas maneəni qeyd edir. O, ilk növbədə resursların çatışmazlığını, alət və avadanlıqlarda çatışmazlıqları göstərir. İkincisi müəllimlərin informasiya texnologiyaları haqqında mənfi fikirləri. Təhsil sahəsində informasiya texnologiyalarından istifadə ilə bağlı həm müsbət, həm də mənfi rəylər var. Bunlar Yıldıza görə (2013) Planşet və smart lövhələr müəllimin dəyərini azaldır, müəllimin əhəmiyyətini azaldır. Bayram Yolcuya görə (2016) FATİH layihəsi olaraq təhsildə informasiya texnologiyalarından istifadə müəllimləri ixtisasız edib. Üstəlik, FATİH layihəsinin tələbələrin fiziki sağlamlığını təhdid etdiyini və onları passivləşdirdiyini vurğuladılar (A. Şahin, 2019). Hazırda təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün informasiya texnologiyalarından istifadə olunur. İnformasiya texnologiyaları tələbələri həvəsləndirməyə və öyrənməni asanlaşdırmağa kömək edir (Mourlam et al., 2020). Texnologiya və Təhsil Texnologiyası həyatımıza böyük rahatlıq verir. İnkişaf edən texnologiya ilə şəxsi ehtiyaclar da fərqlənir. Bu fərqlər fərdlərin davranışlarında dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Məsələn, insanlar asanlıqla onlayn alış-veriş edə və sosial şəbəkələr vasitəsilə dostluq edə bilirlər (Putilov et al., 2020). Müəssisə və təşkilatlar müştərilərinə daha yaxşı xidmət göstərmək üçün texnoloji infrastrukturlarını inkişaf etdirirlər. Müxtəlif sahələrdə baş verən texnoloji dəyişikliklər təhsil sistemində də təsir edir. İnformasiyaya olan tələbatı ödəmək üçün öyrənmə fəaliyyətləri daha səmərəli olmalıdır. Şəxslərarası fərqləri, öyrənmə qabiliyyətlərini və öyrənmə mühitlərini nəzərə alaraq, müəllimlər daha effektiv öyrənmə mühitləri yaratmaq üçün texnologiyaya müraciət edirlər (Dickinson & Bass, 2020). Texnologiya tələbələrə fərdi öyrənmə mühiti təqdim edir və onlara ömürlük öyrənənlər olmağa imkan verir. Tələbələrin şəxsi xüsusiyyətlərinə uyğun irəliləyiş qabiliyyəti və virtual mühitdə hazırlanan öyrənmə mühitlərində əks əlaqənin təmin edilməsi tələbələri öyrənməyə həvəsləndirəcək, eyni zamanda müəllimlərə tələbələr haqqında məlumat verəcək (Melo et al., 2020). Tədris və tədris fəaliyyətlərində texnologiyadan istifadənin faydalarını aşağıdakı kimi sıralamaq olar:

1. Şagirdlərin fərdi fərqlərini nəzərə alaraq, müvafiq təlim mühiti tərtib edilir və öyrənmə dəstəklənir.

2. Tələbələrə interaktiv və dinamik məzmun təqdim edir.

3. Tələbələrə əməkdaşlıq etmək imkanı verməklə, əməkdaşlıq mühiti yaradır.

4. Şagirdlərin dərstdə fəal iştirakını təmin edir, şagirdləri həvəsləndirir.

5. Alternativ öyrənmə yollarını təmin edir və daha obyektiv qiymətləndirmə təmin edir.

Tədris texnologiyası Təlim-tədris fəaliyyətində informasiyanın səmərəliliyini artırmaq üçün istifadə olunan informasiya-kommunikasiya texnologiyaları təlim texnologiyası adlanır. Öyrənmə texnologiyası mücərrəd bir anlayışdır. Müəllim tədris edəcəyi fənn üzrə təlim nəticələrini planlaşdırır. O, həyata keçiriləcək tədris fəaliyyətini təhlil edir və düzgün qiymətləndirmə metodunu müəyyən edir (Şi, 2019). Təhsil Texnologiyası Təhsil elmləri sahəsinə daxil olan təhsil texnologiyası yazı nəzəriyyəsi, koqnitiv elmlər, sosiologiya, informatika, psixologiya və digər elm sahələrindən istifadə edən çoxsahəli elm sahəsidir. Təhsil texnologiyasına həm də tədris texnologiyası deyilir. Bununla belə, tədris texnologiyası təhsil

texnologiyasının əhatə etdiyi fərqli bir sahədir (Burbules et al., 2020). Təhsil texnologiyası bütün daxil olan öyrənmələrə, tədris texnologiyası isə nəzərdə tutulmuş kurikulum sahələrinə müraciət edir. Təhsil texnologiyalarının məqsədlərinə aşağıdakılar daxildir:

1. Təhsil xidmətlərini geniş auditoriyaya çatdırmaq
2. Öyrənmə və tədris proseslərini effektiv etmək,
3. Öyrənmə və tədris fəaliyyətlərini fərdiləşdirmək,
4. Təlim və tədris prosesi ilə sinifdaxili və sinifdənkenar fəaliyyətləri təşkil etmək,
5. Tətbiqi təhsil müəssisələri ilə fəal olmaq. Öyrənmə strategiyalarını müəyyən etmək,
6. Təhsil və təlim proqramlarında fasiləsizliyi təmin etmək,
7. Təlim prosesini şagirdlərin qabiliyyətləri çərçivəsində müəyyən etmək (Alım, 2007).

Bundan əlavə, tədris texnologiyasında təlim fəaliyyətində alət və avadanlıqlardan istifadə təlimi artırır və təlim prosesini sürətləndirən elementdir və alətlərdən istifadənin üstünlüklərini aşağıdakı kimi sıralamaq olar:

1. Təlim prosesində alət və avadanlıqlardan prosesdə iştirak edən hiss orqanlarının sayını artırmaqla daimi öyrənmə və çoxsaylı öyrənmə mühiti yaratmaq.

2. Şagirdlərin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq müxtəlif öyrənmə ehtiyacları olur. Bəzi tələbələr görürək, bəziləri oxuyaraq, bəziləri isə etməklə öyrənirlər. Tədris fəaliyyətlərində istifadə olunan alət və avadanlıqların sayı artdıqca fərdi öyrənmə ehtiyaclarına uyğun öyrənmə yolu tapıla bilər (Alım, 2007). 3. Tədris materialları diqqətəlayiq xüsusiyyətlərə malik olduğundan şagirdə emosional reaksiyalar yaradır və şagirdi öyrənməyə həvəsləndirir. 4. Avadanlıqların istifadəsi tədrisdə üstünlük təmin edir, çünki o, tələbə üçün xüsusi öyrənmə imkanları təmin edir (Şahin & Arslan Namlı, 2019). Təhsil texnologiyasında istifadə olunan alət və avadanlıqlar arasında; Kitablar, karandaşlar, dəftərlər, təbaşir, radio, TV-Video, kompüterlər, proyektorlar, kalkulyatorlar, konseptual xəritələr, maketlər, distant təhsil proqramları mövcuddur (Putilov et al., 2020). E-Learning və E-Sənəd E-təlim elektron resurslardan istifadə edərək öyrənmədir. İnternetə əsaslanan rəqəmsal materiallar elektron təhsil fəaliyyətlərinə aiddir. Əgər elektron sənəddirsə; Elektron fayl formatında ötürüləcək məlumatın daşınması və istifadəsinə aiddir. Məsələn; pdf, doc, xls faylları. Birdən çox elektron mühitin (audio, video, şəkil və s.) birlikdə istifadəsi multimedia adlanır (Dickinson & Bass, 2020). Tələbənin təqdim olunan məzmunu müdaxilə etmək hüququ var. Məsələn; elektron tapmacalar, elektron əməliyyatlar, yol nişanları ilə bağlı tətbiqlərdir. Distant Təhsil, tələbə və müəllimin fərqli yerlərdə olmasına baxmayaraq, tədris və öyrənmə fəaliyyətinin həyata keçirildiyi tədris modelidir. İştirakçılar virtual şəbəkə vasitəsilə də aparıcıya sual verə bilərlər (Doğantan, 2020). Təhsil Texnologiyalarının Tarixinə Rəqəmsal yaxınlaşma 1980-ci illərdə başlamış və audio, mətn və şəkillər kompüter mühitində işlənmişdir. İnformasiya texnologiyaları və kommunikasiya texnologiyaları telekommunikasiya sistemlərinin qarşılıqlı əlaqəsi ilə inteqrasiya olunub (Yılmaz, 2007).

Son dövrlərdə humanitar fənlərin tədrisində də müasir təlim texnologiyalarından istifadə əsas hədəflərdəndir. Humanitar fənlərin tədrisində masir texnologiyalardan istifadə də isə nəzərdə tutulan məqsədlər:

1. Etibarlı, şüurlu, idarə oluna bilən və düzgün ölçülə bilən informasiya texnologiyalarından istifadənin təmin edilməsi,
2. Kurikulumların hazırlanmasında informasiya texnologiyalarından səmərəli istifadənin təmin edilməsi,
3. Müəllimlərin ixtisasartırma təhsili almalarının təmin edilməsi,
4. Aparat və proqram təminatı infrastrukturunun təmin edilməsi,
5. Təhsilin elektron məzmununun təmin edilməsi.

Humanitar fənlərin tədrisində müasir texnologiyalardan istifadə isə aşağıdakılara şərait yaradacaq: müəllimlərin sinif idarəsi effektiv olacaq, öyrənmə prosesləri sürətləndiriləcək, tələbələr informasiya texnologiyaları vasitəsilə texnologiyaya uyğunlaşacaqlar. Təhsilin keyfiyyətini və ölçülə bilənliyini artırmaqla, daha çox təchiz olunmuş tələbələr üçün təlim mühiti təmin ediləcəkdir (Güven, 2012).

Humanitar fənlərin tədrisi zamanı istifadə edilən müasir texnologiyaların faydaları: Müəllim təhsili verən qurumlar öz təhsil proqramlarını müasirləşdirməli və yaş şəraitinə uyğun mühit yaratmalıdırlar. Təhsil Nazirliyi peşə üzrə müəllimlərə ixtisasartırma təhsili verməklə müəllimlərin biliklərini yeniləməlidir (Yılmaz, 2007).

Ədəbiyyat

1. Aktay, S. & Keskin, T. (2016). Eğitim bilişim ağı (EBA) incelemesi.
2. Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi, 2(3), 27–44. Alım, M. (2007). Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme (ÖTMG) dersinin önemi ve öğretim sürecine ilişkin öneriler.
3. Doğu Coğrafya Dergisi, 12(17). <https://doi.org/10.17295/dcd.57581> Alpar, D., Batdal, G. & Avcı, Y. (2007).
4. Öğrenci merkezli eğitimde eğitim teknolojileri uygulamaları. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, 4(1), 19-31.
5. Burbules, N. C., Fan, G. & Repp, P. (2020). Five trends of education and technology in a sustainable future. *Geography and Sustainability*, 1(2), 93–97.
6. <https://doi.org/10.1016/j.geosus.2020.05.001> Dickinson, K. J. & Bass, B. L. (2020). A systematic review of educational mobile-applications (APPS) for surgery residents: Simulation and beyond. *Journal of Surgical Education*, 77(5), 1244–1256.
7. <https://doi.org/10.1016/j.jsurg.2020.03.022> Doğantan, D. E. (2020). An interactive instruction model design with role play technique in distance education: A case study in open education system. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education*, 27, 100268.
8. <https://doi.org/10.1016/j.jhlste.2020.100268> Ekici, S. & Yılmaz, B. (2013). FATİH Projesi üzerine bir değerlendirme.
9. Türk Kütüphaneciliği, 27(2), 317-339. Güven, İ. (2012).
10. Eğitimde 4+4 ve Fatih Projesi yasa tasarısı=Reform mu? *Elementary Education Online*, 11(3), 556–577. <https://doi.org/10.17051/ieo.61357> Kırık, A. M. (2014).
11. Uzaktan eğitimin tarihsel gelişimi ve Türkiye deki durumu. *Marmara İletişim Dergisi*, 21, 73–94. <https://doi.org/10.17829/midr.20142110299> Melo, C., Madariaga, L., Nussbaum, M., Heller, R., Bennett, S., Tsai, C. C. & Van Braak, J. (2020).
12. Editorial: Educational technology and addictions. In *Computers and Education* 145, (103730). Elsevier Ltd. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2019.103730> Mourlam, D. J., DeCino, D. A., Newland, L. A. & Strouse, G. A. (2020).
13. "It's fun!" using students' voices to understand the impact of school digital technology integration on their wellbeing. *Computers and Education*, 159, (104003).
14. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2020.104003> Putilov, A., Timokhin, D. & Pimenova, V. (2020). Adaptation of the educational process to the requirements of the global nuclear market according the concept of economic cross through its digitalization.
15. *Procedia Computer Science*, 169, 452–457.
16. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2020.02.226> Reinhold, F., Hoch, S., Werner, B., Richter-Gebert, J. & Reiss, K. (2020)

17. Learning fractions with and without educational technology: What matters for high-achieving and low-achieving students? *Learning and Instruction*, 5, 1-13.
18. <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2019.101264>
19. Şahin, A. (2019). Eğitimde bilişim teknolojisi kullanımına ilişkin öğretmen görüşleri: Metafor çalışması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(31), 121–159.
20. Şahin, M. C. & Arslan Namlı, N. (2019). Öğretmen adaylarının eğitimde teknoloji kullanma tutumlarının incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(1), 95-112.
21. Şahinoğlu, A. & Sağlam Arslan, A. (2019). Eğitimde mentörlük uygulamaları. *Online Fen Eğitimi Dergisi*, 4(2), 183–195.
22. Shi, M. (2019). The effects of class size and instructional technology on student learning performance. *International Journal of Management Education*, 17(1), 130–138.
23. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2019.01.004> Solak, E. (2016).
24. English teacher training programs in Denmark, Sweden and Turkey. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 232, 439–443.
25. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.10.060> Strycker, J. (2020). K-12 art teacher technology use and preparation. *Heliyon*, 6(7), 1-12.
26. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2020.e04358> Tuncay, C. (2018). Comparative study of Turkey and Germany life science teaching programs.
27. *Educational Research and Reviews*, 13(13), 526-533. <https://doi.org/10.5897/err2018.3520>
28. Turvey, K. & Pachler, N. (2020). Design principles for fostering pedagogical provenance through research in technology supported learning. *Computers and Education*, 146, (103736).
29. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2019.103736> Yilmaz, M. (2007). Sınıf öğretmeni yetiştirmede teknoloji eğitimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(1), 155–167.

THE USE OF TECHNOLOGY IN THE TEACHING OF HUMANITIES AND ITS POSITIVE CONSEQUENCES

Abdullayeva Sevda Fizuli, Abdullayeva Lala Fizuli

Summary

Education and training play an important role in the development of society. Quality education can be provided only with qualified teachers. Teachers should develop teaching activities in accordance with the needs of the society and determine educational strategies suitable for the modern world. The purpose of modern education; Cultivating individuals with critical thinking skills, using technology to access information, using the information they learn, and developing solutions to emerging problems. To achieve this goal, teachers must keep up with the evolving technology and constantly improve themselves. Teachers should follow the innovations in teaching and educational technologies, improve their skills in using tools and equipment, and provide students with a constant learning environment. The purpose of this study; To explain the use of technology in the teaching of humanities, to talk about the benefits of technology in education and to explain the characteristics that teachers should have.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРЕПОДАВАНИИ ГУМАНИТАРНЫХ НАУК И ЕГО ПОЛОЖИТЕЛЬНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ

Абдуллаева Севда Физули кызы, Абдуллаева Лала Физули кызы

Резюме

Образование и обучение играют важную роль в развитии общества. Качественное образование можно обеспечить только с квалифицированными преподавателями. Учителя должны развивать педагогическую деятельность в соответствии с потребностями общества и определять образовательные стратегии, подходящие для современного мира. Цель современного образования; Развивать у людей навыки критического мышления, использовать технологии для доступа к информации, использовать информацию, которую они изучают, и разрабатывать решения возникающих проблем. Чтобы достичь этой цели, учителя должны идти в ногу с развивающимися технологиями и постоянно совершенствоваться. Учителя должны следить за инновациями в преподавании и образовательных технологиях, совершенствовать свои навыки использования инструментов и оборудования, а также обеспечивать учащимся постоянную среду обучения. Цель данного исследования; Объяснить использование технологий в преподавании гуманитарных наук, поговорить о преимуществах технологий в образовании и объяснить характеристики, которыми должны обладать учителя.

Rəyçi: dosent Rəşid Məhərrəmov

ADAU-nu tarix kafedrasının 17 aprel 2024-cü il tarixli iclasın 07 sayılı protokolu

Daxil olma tarixi 22 aprel 2024-cü il